

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ח / גליון שו
ערש"ק פרשת כי-תשא ה'תשע"א

איסור בשר גדי בחלב אמו בפשטן של כתובים

יהודי כחצי מטבע - ושלם כשמתאחד עם הקב"ה

רחיצת ידים לפני התפילה כטהרה או כתוספת קדושה

הטעם הפנימי שביכולת איש לעבור על רצונו ית'

לקראת שבת

כז

פרנסתי בפאלאצק היתה דחוקה ל"ע

וישאלהו הוד כ"ק אאזמו"ר ומה מעשיך שם? ולמה נסעת לשם והחלפת את העיר פאלאצק - עיר ואם בישראל - לעיר וולאדימיר, עיר שוממה מיודעי תורה וממחבבי מצוה?

ויען החסיד: הנני עוסק שם במלאכתי, מלאכת צורף כלי כסף וזהב ותיקון שעונים, ובודאי לבי כואב על אשר החלפתי את עיר מולדתי פאלאצק המלאה בני תורה ויראי אלקים, שתי ישיבות והרבה חדרים, הרבה בתי כנסיות שמתפללים בהם מעלות השחר עד חצות הלילה, על העיר וולאדימיר השוממה, אבל מה לעשות כי פרנסתי שם היתה דחוקה ל"ע, וגם שאלתי אז את פי הוד כ"ק אדמו"ר, והסכים לי ויברכני, ותהלה לא-ל שברכתו נתקיימה ויש לי שם פרנסה בשופי.

לא לשם פרנסה גשמית הביא אותך השי"ת לוולאדימיר

ויאמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר - הלשון בדיוק כפי שסיפר החסיד: אתה טועה, לא לשם פרנסה גשמית הביא אותך השי"ת לוולאדימיר. המאמין בה' ובתורתו ובהשגחה פרטית, יכול הוא וחייב להבין שלשם פרנסה גשמית לא יעקור השי"ת יהודי ומשפחתו מעיר יהודית ולהעבירו למדבר שממה בין עמי הארץ ובורים. הסיבה לטעותך היא טעות נוספת שאתה חושב שעבודת פרנסתך היא מה שאתה צורף כסף וזהב ושען, אתה טועה טעות גדולה.

עבודתו של יהודי היא תורה ועבודה. השי"ת העביר אותך מפאלאצק לוולאדימיר, והביאך בין הקאנטוניסטים הפשוטים וחיילי ניקולאיי כדי שתפעל בהם משהו ביהדות. הבעל שם טוב אמר שהשי"ת מביא נשמה יהודית לעולם הזה לחיות שבעים שמונים שנה כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות ובפרט ברוחניות, אותו יהודי הסובר שהשי"ת מעביר יהודי ממקום למקום בגלל פרנסה הוא מקטני אמנה, הוא בעל חסרון באמונה, שכן בכל מקום נותן השי"ת לחם לכל בשר, הרי מאי נפקא מינה פולוצק או וולאדימיר, ברכתי אותך שתצליח, ברכה עוזרת כאשר עושים, כאשר לא עושים אין גם בכוח הברכה לעזור.

דברי קודש הקדשים, הוד כ"ק אאזמו"ר, אינם צריכים ביאור והסבר כי מובנים המה באר היטב לכל הקורא אותם, אבל דורשים שימת לב שלא יהי' כקורא בספר איזה סיפור אשר מכיון שסוגרים את הספר הרי הענין יוצא מן הלב, כמאמר נכנס באחת מאזניו ויוצא בשני', כי אם ישם אל לבו גם הוא להתבונן על מעמדו ומצבו ולשאול את עצמו, למה הביאני השי"ת אל המקום הזה, מה מהדברים הטובים בתורה מצות ומדות טובות עשיתי במקום הזה, האם מלאתי את חובת שליחותי.

(אג"ק ח"ז עמ' כ-כא)

פתח דבר

בעזרת ה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת כיתשא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שו), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים וחמישים שנה
להסתלקות מורנו הבעש"ט זי"ע"א

דרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש
וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בעניני עבודת השי"ת

מה' מצעדי גבר כוננו

- חלק שלישי -

השי"ת העביר אותך מפולוצק לוולאדימיר והביאך בין הקאנטוניסטים הפשוטים וחיילי ניקולאיי כדי שתפעל בהם משהו ביהדות. הבעל שם טוב אמר שהשי"ת מביא נשמה יהודית לעולם הזה לחיות שבעים שמונים שנה כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות ובפרט ברוחניות

העתיק מקום מגורו לעיר וולאדימיר

אחד החסידים, יליד פאלאצק, צורף זהב ומתקן שעונים, שהעתיק מקום מגורו לעיר וולאדימיר - ברוסיה הפנימית - בא אל הוד כ"ק אאזמו"ר מוה"ר שמואל וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וישאלהו הוד כ"ק אאזמו"ר אם יש לו קביעות ללמוד ברבים.

ויען החסיד שהוא לומד לעצמו שעה בכל יום, ועליו גם להכין עצמו לקריאת התורה, כי מבלעדו אין איש בעיר היודע לקרוא בתורה, ובכל הקהילה ישנם רק שני אנשים היכולים לעבור לפני התיבה ואחד מהם הוא השו"ב, אבל לקרוא בתורה אינם יכולים.

ויספר אודות היהודים תושבי וולאדימיר שאנשים פשוטים המה ובורים גמורים, כי רובם הם מהקאנטוניסטים והשאר מאנשי חיל ניקולאיי "ניקאלאיעווסקי סאלדאטן", וכולם מדברים רוסית ומתנהגים כמנהג שכניהם הרוסים, ועל הרוב אינם יודעים גם להתפלל ועונים רק אמן אחרי הש"ץ ובקושי יכולים לברך על התורה.

וכו', וההתבוננות בהאמור ובפרט לפי כתבו ע"ד חינוכו ועסקו במדעים, עלי' להביא לעדוד רוח ולתוספת בבטחון עצמו. . שע"י כל זה יתוסף גם במרץ ובשיפור המצב, אלא שכנ"ל צעד אחר צעד.

זקוקים לתוספת ברכה בענין זה, והוא ע"י הנהגה מתאימה להוראות התורה

באם תמיד זקוקים לברכת יוצר האדם ומנהיגו הוא השם יתברך ויתעלה עאכו"כ בכהנ"ל שזקוקים לתוספת ברכה ולברכה מיוחדת, והצנור והכלי לזה הוא, הנהגה בחיי היום יומיים מתאימה להוראות תורתנו תורת חיים ובקיום מצות' עליהם נאמר וחי בהם,

ואין נפקא מינה באם מבינים הקישור בין ההנהגה והברכה או לא, ובדוגמת דבר בנוגע לשיפור מצב הגוף ע"י סממני רפואה, שאין נפק"מ כ"כ באם החלש מבין איך סממני רפואה מרפאים, ובפרט כשהרפואה באה לאחרי זמן, ובלבד שיקח הסממני רפואה, ובודאי לדכוות' למר אריכות בהאמור אין בה צורך, ואצפה לבשו"ט בכל האמור.

(אג"ק חכ"ב אגרת ח'תק"ח)

אפילו בפרטים אלו הנקראים בלשון העולם אפורים וקטנטנים משגיח הוא ית'

לפלא הי' בעיני מה שלא הגיעו ממנו כל ידיעות במשך כל הזמן מעת התראינו, ונצטערתי לקבל זה עתה ידיעה ממנו שאין בריאותו כדבעי, וכבקשתו אוזכרו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע לבריאות הנכונה, בריאות הגוף ובריאות הנפש גם יחד,

וכמדומה שבעת שיחתנו נגענו גם בנקודה שהיא אחת היסודות בשיטת הבעש"ט עבדו את ה' בשמחה, וכבר ידוע מאמר המורה הגדול רבנו הרמב"ם בהלכות דיעות, אשר עובדים את השם לא רק בעת התפלה או בעת לימוד התורה אלא גם בעניני העולם, ובמילא דרושה עבודה זו גם בעת האכילה ועם האכילה, בעת הטיול ועם הטיול וכו', וכין שאין מבקשים מן האדם אלא לפי כחו, הרי בטוח כל אחד ואחת מאתנו שמקדימים לתת לו את הכחות לעבוד עבודה קדושה ועבודה נעימה זו במילואה.

ובהתבוננות נוסף על זה, אשר לא כהשקפת עובדי ע"ז אשר רק על השמים כבודו ורם על כל גוים, כ"א משגיח הוא ית' על כל אחד ואחת, ובחיי היום יומיים, אפילו בפרטים אלו הנקראים בלשון העולם אפורים וקטנטנים, הרי אין כל יסוד לאיזה דאגה שתהי', ובדוגמת דבר התינוק הנמצא על יד אביו, אף שבהנוגע לתינוק, האב הוא כל יכול רק בדמיונו, ולא כן הוא בהנמשל, אשר האב, הוא אבינו שבשמים, כל יכול בפועל וכמובן.

(אג"ק ח"א אגרת ג'תנא)

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים

הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'

והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'

וכל בני משפחתם שיחיו

זאיאנץ

ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:

[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב יוסף גליצנשטיין, הרב צבי הירש זלמנוב,

הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב שמואל רסקין

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States ארץ הקודש
1469 President st. ת.ד. 2033
Brooklyn, NY 11213 כפר חב"ד 72915
oh@chasidus.net טלפון: 03-738-3734
718-534-8673 הפצה: 03-960-4832

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

לא תבשל גדי בחלב אמו:
איסור בשר בחלב לפירוש רש"י עה"ת

יפלפל בשיטת רש"י באיסור בשר בחלב, באם מוכרח מפשטן של כתובים שאיסור בשר בחלב הוא רק כל בשר בחלב אמו או גם בשר בכל סוגי חלב

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ו עמ' 201 ואילך; חכ"ז עמ' 42 בשוה"ג)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

"מטבע של אש":
תוכנה הפנימי של מצות מחצית-השקל

כפרה על "חטא העגל" היא דוקא ע"י ה"אש" שבמטבע | הנתינה היא דוקא בסימן "מחצית" ולא "שלימות" | בכריתת ברית עוברים בין חצאים ובתרים, ולא בדבר שלם | "זה יתנו"

(ע"פ לקו"ש ח"ג עמ' 923 ואילך)

יד. פנינים.....

דרוש ואגדה

טו. חידושי סוגיות.....

בגדרי רחיצת ידיים קודם התפלה

יקשה כמה פרטים בשל' הרמב"ם בגדר רחיצה זו, ויביא ביאור המפרשים דאזל כהרשב"א שהוא כדין קידוש ידים ורגלים במקדש, וידקדק בשינויים שבדין זה בין הרמב"ם לרבינו הזקן, ויחקור בדין קידוש ידים ורגלים בכהן אם הוא טהרה מטומאה או דין לתוספת קדושה, ועפ"ז יבאר דבהא נחלקו הרמב"ם ורבינו הזקן, ויסיק דתליא מילתא בב' דרכים לבאר הא דהושווה דין זה לרחיצת כהן

(ע"פ לקו"ש חל"א עמ' 184 ואילך)

כב. תורת חיים.....

מכתבי קודש מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע בנוגע לאופן הבטחון בהשי"ת המנהיג כל פרט ופרט בבריאה כולה

כד. דרכי החסידות.....

מכתב קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אודות ההשגחה האלקית המביאה את האדם לכל מקום בו הוא נמצא למלאת איזה כוונה – ח"ג

משגיח הוא ית' על כל אחד ואחת

עליו להתבונן במציאות בורא העולם ומנהיגו, שרואים במוחש שאין העולם הפקר

במענה למכתבו עם המצורף אליו, ראשי פרקים מדברי ימי חייו.

ומובן שאין מקום לבקשת סליחה, וגם להבא יכול לכתוב בעת הצורך, אלא שיהי רצון מהשי"ת שהוא עצם הטוב ומטבע הטוב להיטיב שתוכן מכתביו יהיו משמחים וטובים בטוב הנראה והנגלה.

ולתוכן מכתבו, והתקוה שלעת קבלת המענה כבר הוטב מצב רוחו,

הנה כיון שעל האדם לעשות התלוי בו בדרך הטבע, וכמה מקרים דומים כשלו ובפרט בתקופתנו זו, בטח שואל דעת מומחה במקצוע וממלא הוראתו, אלא ועיקר עליו להתבונן בענין מציאות בורא עולם ומנהיגו, שהרי רואים במוחש שאין העולם הפקר, ויש בעל הבית לבירה זו, והסדר שמוצאים בשטח הדומם וכו' שהוא רובו ככולו של העולם שמשביב לנו מכריח, שבודאי ישנו סדר גם בחלק הקטנטן בו, ועד להאדם, ואין לומר שאין בו סדר או ששורר בו היפך הסדר.

והרי זוהי גם גישת המדע, שאותן החוקים השולטים ב99 אחוז של איזה תופעה, בודאי ששולט הסדר באחוז האחד שעדיין לא נבחן או שאינו נראה וכו'

שמזה מסקנא המידית, שסוף סוף הסדר והטוב מנצח, וזה נותן בטחה ועודד רוח, שאף שלפי שעה הטוב מכוסה ע"י תופעה פלונית ע"י מיחוש פלוני, בודאי שניתנו לאדם הכחות להתגבר עליהם באם רק ירצה.

אלא שבטבע הבריאה, ששינוי במצב הוא בא צעד אחר צעד ולא בפעם אחת מן הקצה אל הקצה

ה"מודה אני" שלו נשאר תמיד בשלימות. והיינו שההודאה באמירת "מודה אני" שרשה הוא ברצונו הפשוט של כאו"א מישראל, שישנו תמיד בכל נפש מישראל יהי' מי שהי' ובכל מצב שהוא, וכפס"ד הרמב"ם (ספ"ב מהל' גירושין) הידוע שכל איש ישראל רוצה תמיד לקיים רצון קונו.

וענין זה הוא בהדגשה תיכף בקומו משינתו, לפי "שכל אדם כשהקב"ה מחזיר לו נשמתו נעשה ככרי' חדשה כמ"ש חדשים לבקרים כו' שהאדם מפקיד נשמתו עיפה והקב"ה מחזיר לו חדשה ורגועה כדי לעבוד להשי"ת בכל יכולתו ולשרתו כל היום הזה כי זה כל האדם", והיינו שכל איש ישראל תיכף כשקם משינתו מוכן הוא לעבוד להשי"ת בכל יכולתו ולשרתו כל היום [וזהו תוכן אמירה זו דמודה אני, "להתבונן מיד לפני מי הוא שוכב לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כמ"ש (ירמ' כג, כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא כו'"] (סידור אדה"ז בתחלתו) – "כן יחשוב בכל עסקיו ועניניו" (שו"ע אדה"ז מהד"ק שם ס"ב. וראה דרכי משה בטור שם ורמ"א או"ח בתחלתו (ממו"נ ח"ג פנ"ב)), "וזה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני האלקים כמ"ש (תהלים טז, ח) שוית' ה' לנגדי תמיד" (שו"ע אדה"ז מהד"ת שם ס"ה), והיינו שעד"ז צ"ל כל היום כולו].

ובמילא אין צורך כאן בענין הטהרה שבקידוש ידים ורגלים (כיון שהוא ע"ד דבר שאין מקבל טומאה (לדוגמא – כל שבים (כלים פי"ז מי"ג. רמב"ם הל' כלים פ"א ה"ג)), כ"א רק גדר קדושה, והיינו שהזמנה והכשרה זו של האדם לעבדו ולשרתו צריכים להביאה לידי מעשה, "להתקדש בקדושתו" בפועל – ולכן אין צורך ואין מקום לרחיצת הפנים.

בכהן שהוא מובדל לעמוד לשרת לפני ה' (ראה רמב"ם רפ"ג ורפ"ד מהל' כלי המקדש. וראה סוף הל' שמיטה ויובל), לא הי' צורך לטהרת הפנים, כ"א קידוש וטהרת ידים ורגלים (ולמעיר ממ"ש בפנים יפות שם בהטעם שתיקנו רק רחיצת ידים), והיינו הכחות החיצוניים של האדם שבהם הוא אוכל ושותה – דברים השייכים ל"מעשיך". אבל בזמן הגלות, ובכאו"א מישראל המחוייב בתפלות, צריך לתקן ענין של טהרה גם לבני אדם שהתעסקותם בעניני העולם היא באופן שמכניסים בוה גם את שכלם ולבם, פנימיותם, ולכן צ"ל גם טהרת הפנים, טהרת הכחות הפנימיים, בכל יום לפני תפלת שחרית.

אבל כ"ז הוא לפי הרמב"ם, שרחיצה זו היא מעין גדר טהרה שבקידוש ידים ורגלים. אבל לפי מ"ש אדה"ז ש"צריכים אנחנו להתקדש בקדושתו... כדי לעבוד עבודתו ולשרתו", גדר הקדושה בשביל כללות עבודת היום, הרי גם בזמן הזה אין צורך ברחיצת הפנים.

והביאור בזה: נטילה זו הריהי תיכף בבוקר כשקם ממטתו, כלשון אדה"ז בתחילת הסעיף, ובאה בהמשך לאמירת "מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך" (שכתב שם לפני"ז ס"א ס"ה, וכן במהד"ת שם ס"ו), שאף שהטעם בפשטות שאמירה זו יכולה להיות בידיים בלתי טהורות הוא "מפני שאין קדושה בתיבות נוסח זה, כיון שאין בו שום שם" (שו"ע אדה"ז שם), הרי מבואר במ"א (היום יום" י"א שבט ע' יט) שהטעם הפנימי לזה הוא לפי שכל הטומאות שבעולם אין יכולים לטמאות את ה"מודה אני" של יהודי, שאפילו יהי' חסר בענין זה או בענין אחר, אבל

לא תבשל גדי בחלב אמו: איסור בשר בחלב לפירוש רש"י עה"ת

יפלפל בשיטת רש"י באיסור בשר בחלב, באם מוכרח מפשטן של כתובים שאיסור בשר בחלב הוא רק כל בשר בחלב אמו או גם בשר בכל סוגי חלב

בפרשתנו חוזר הכתוב בפעם השניה על איסור בשר בחלב. הפעם הראשונה היתה בפ' משפטים (כג, יט), שם נאמר: "לא תבשל גדי בחלב אמו"; ושוב חוזר על הכתוב בפרשתנו (לד, כו), באותה הלשון בדיוק.

ובפירוש רש"י בפרשתנו: "לא תבשל גדי – אזהרה לבשר בחלב". ומפרש הרא"ם כוונת רש"י: "אזהרה לבשר בחלב – ולא לקטן הרך מכל מין דוקא; גם לא 'בחלב אמו' דוקא. אלא, כל בשר עם חלב במשמע, ואפילו בחלב של עצמו".

כלומר: מפשטות לשון הכתוב "לא תבשל גדי בחלב אמו" משמע שהאיסור הוא דוקא על בשר גדי ודוקא "בחלב אמו"; ועל זה בא רש"י להשמיענו שבאמת כוונת התורה היא לאזהרה כללית על כל תערובת של בשר בחלב, "אזהרה לבשר בחלב" בכלל.

וכבר נתבאר במק"א בארוכה (ראה במדור זה אשתקד), שרש"י למד להוסיף בהאיסור, מזה שהכתוב חוזר על האיסור פעם שניה, שמסתבר לומר שבכפילות זו בא להוסיף עוד בתוכן האיסור; ולכן, אף שבפעם הראשונה שכתוב האיסור (בפ' משפטים) מובנו כפשוטו ובאופן "מצומצם" –

בנטילת ידים לחוד, כיון שגם בקידוש ידים ורגלים שבמקדש ה' עיקר הקידוש בידים.

ובביאור עומק יסוד החילוק ביניהם יש לומר:

להרמב"ם, הא דתקינו רחיצת ידים ורגלים מעין קידוש ידים ורגלים של כהן הוא מפני שתפלות כנגד קרבנות תיקנום (ברכות כו, ב), וכן ביאר להדיא בספר המנוחה (נסמן לעיל הערה 8). וכיון שהתפילה היא כעבודת הכהן במקדש לכן צריכים לקדש ידים ורגלים לפני תפלת שחרית.

והנה יסוד ההפרש בין דין טהרה שבקידוש ידים ורגלים ודין קדושה שבו, י"ל, שדין טהרה הוא בעיקר מצד הגברא, שמי שאינו טהור אינו ראוי לעבודה, משא"כ דין קדושה הוא מצד קדושת המקדש, דקודם שנכנס או עושה עבודה במקדש צ"ל במצב של קדושה יתירה.

וזהו הטעם שס"ל להרמב"ם שרחיצת ידים כו' לפני התפלה היא רק מעין גדר טהרה שבקידוש ידים ורגלים דכהן, כי זה שהתפילה היא במקום קרבנות אינו ממשיך עלי' קדושה כבמקדש²⁵, וההשוואה היא רק מצד הגברא, שעבודת המתפלל היא כעבודת המקריב (ראה טושו"ע ושו"ע אדה"ז א"ח ס"ח ס"ד).

משא"כ אדה"ז ס"ל שהדמיון לעבודת הכהן אינו מצד תפלה שבמקום קרבן, אלא מפני שה'אדם מפקיד נשמתו עיפה והקב"ה מחזיר לו חדשה ורגועה כדי לעבוד להשי"ת בכל יכולתו ולשרתו כל היום הזה כי זה כל האדם לפיכך

צריכים אנחנו להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי כדי לעבוד עבודתו ולשרתו";

ומטעם זה ס"ל שאין נטילה זו שייכת לגדר טהרה, כי גדר טהרה יתכן רק כהכנה לעבודה מסויימת (תפלה, לימוד התורה, עשיית מצוה וכיו"ב), משא"כ זה שהאדם עובד ה' "כל היום". . כי זה כל האדם", שבזה נכלל כל עשיותיו במשך כל היום²⁶ – ולכן ס"ל שזהו מעין דין קדושה שבקידוש ידים ורגלים, שקדושה זו אין ענינה לטהר עצמו להבדל ממצבו שלפנ"ז, בכדי שיוכל לעבוד ולשרת, אלא הוא כעין הכשרה לעבודה ושירות²⁷.

26 כולל גם "כל מעשיך לשם שמים", עד (בלשון הרמב"ם הל' דיעות ספ"ג) ש"עובד את ה' תמיד".

27 והנה הובא לעיל שלפי הגירסא הנפוצה ברמב"ם (וכ"ה בכ"י תימן) נזכרה גם רחיצת הפנים, שלא היתה בקידוש ידים ורגלים דכהנים במקדש. ויש לבאר החילוק (לפי גירסא זו) בין הרחיצה לפני תפלת שחרית (שכוללת גם רחיצת הפנים) ורחיצת ידים ורגלים של הכהנים – ע"פ פנימיות הענינים:

החילוק בין פנים לידים ורגלים הוא, שבידים וברגלים שוכן כח העשי' של האדם, משא"כ הפנים הם מקום משכן הכחות הנעלים שבו, כח השכל, חוש הראי' והשמיעה והדיבור כו'. וענינם בעבודת האדם הוא, ידידים ורגלים מורים על הכחות החיצוניים שבנפש, שמלובשים בעניני העולם הזה, ואילו הפנים היינו הכחות הפנימיים, שאינם עסוקים (כ"כ) בעניני העולם, דהרי עניני העולם צריכים להעשות בלא לב ולב, מבלי להכניס בוה ראשו ולבו, רק "יגיע כפיך כי תאכל" (תהלים קכח, ב), יגיע כפיך דוקא ולא יגיעת המוח והלב (לקו"ת שלח מב, ריש ע"ד. חוקת סו, ג. ר"ה סג, ד. ובכ"מ).

יש לומר שזהו החילוק לדעת הרמב"ם (לגירסא זו) בין קידוש ידים ורגלים בזמן הבית לפני עבודת הכהנים במקדש, והרחיצה שהיא הכנה וטהרה לפני תפלת שחרית, הכוללת גם רחיצת הפנים: בזמן הבית, כשעבודתם של ישראל בכלל היתה כדבעי, והיינו שהפנים, כחות פנימיים דשכל ומדות, היו תמיד מובדלים מעובדין דחול ועניני העולם, ובפרט

25 אבל להעיר מפנים יפות כאן: ומוזה למדו חז"ל רחיצת ידים לתפלה ולסעודה כי התפלה לעמוד לפני השי"ת כו' והוא ענין ביאת אהל מועד כו'. ע"ש.

רק בשר של "גדי" אסור לבשל "בחלב אמו" (ולכן שם לא פירש רש"י "אזהרה לבשר בחלב" כמו שכתב כאן), הרי מזה שהכתוב מוסיף וכותב פעם שניה (בפרשתנו), מובן שבא בזה להוסיף אזהרה כללית על כל תערובת של בשר בחלב.

[ותיבת "גדי" צריך לפרש שהוא בשם המושאל לכל בשר, וכמבואר בספר החינוך (מצוה צב): "שאינו גדי אלא לשון בהמה, והוציא בלשון גדי לפי שהבשר הוא דבר רך כגדי" – ויש בזה אריכות ושקו"ט, וכמשנ"ת אשתקד, עיי"ש].

ב.

אמנם, אף שמזה שחוזר הכתוב על האיסור פעם שניה מובן שבא להוסיף בתוכן האיסור, עדיין אין הכרח להבנת הרא"ם ברש"י, שלדעתו בא רש"י להוסיף בתוכן האיסור שני פרטים:

(א) בענין ה"בשר" – "לא לקטן הרך מכל מין דוקא .. אלא כל בשר", גם בשר של בהמה גדולה שאינה בכלל "גדי";

(ב) בענין ה"חלב" – "גם לא בחלב אמו דוקא, אלא כל בשר עם חלב במשמע, ואפילו בחלב של עצמו".

כי מצד הסברא נראה שמספיק לפרש ההוספה בפרט אחד בלבד!

ובאמת שכך משמע מלשון רש"י, שכוונתו להוסיף רק בענין ה"בשר" (שלאו דוקא "גדי" אלא גם בשר של בהמה גדולה), ולא בענין ה"חלב";

כי, אם היתה כוונת רש"י שהכתוב בא להוסיף באזהרת ה"חלב", היה צריך להעתיק מהכתוב גם את התיבות ("לא תבשל גדי בחלב אמו" – אך בפועל מעתיק רש"י רק את התיבות "לא תבשל גדי" (ולא העתיק "בחלב אמו").

ומזה משמע, שכאשר רש"י מפרש "אזהרה לבשר בחלב" כוונתו שמחזרת הכתוב על האיסור פעם שניה למדים אנו להוסיף אזהרה כללית לכל בשר (ו"גדי" הוא בתור שם המושאל כו') – אך בהתיבות "בחלב אמו" (שלא העתיקו) לא נתכוון רש"י להוסיף מאומה, כי פירושן נשאר כפשוטו: דוקא "בחלב אמו".

ומה שכתב רש"י "אזהרה לבשר בחלב" – אף שלפי המבואר כאן כוונתו להוסיף רק בה"בשר" ולא בה"חלב" – הוא משום שאי אפשר לכתוב "אזהרה לבשר" לבד, שהרי האזהרה אינה על הבשר כשלעצמו אלא דוקא כשהוא מעורב עם "חלב אמו";

ולכן העתיק רש"י מן הכתוב את התיבות "לא תבשל גדי", ומפרש אותם: "אזהרה לבשר" – ואחר כך הוא חוזר ומעתיק מן הכתוב את תיבת "בחלב" [שכן דרכו של רש"י לפעמים להעתיק מן הכתוב (לא רק בתחילת פירושו, אלא גם באמצע פירושו. ולדוגמא – פירושו בפ' ויקהל לה, ד (וכמשי"ת בגליון הבא בעז"ה)], כדי שתהיה משמעות להתיבות "אזהרה לבשר" (אבל אין כוונתו בזה להוסיף אזהרה כללית לכל

עת יגעו הכהנים בעניני הבית²⁰.

ומצינו לומר שנרמזו ב' הענינים בתרי קראי שבפרשה (ל, יט. שם, כא. וראה פנים יפות כאן), "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם", "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו", דקרא בתרא קאי בדין טהרה שבקידוש ידים ורגלים, ולכך נאמר "ידיהם ורגליהם" ביחד בלי הפסק, כי לענין הטהרה הם כגוף ומציאות אחת; משא"כ קרא קמא קאי בענין הקדושה, שבזה נאמר "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם"²¹, שאין הידים ורגלים בגדר ומציאות אחת, וקידוש רגלים בא כהוספה על הקידוש דידיהם²².

20 אלא שפשטות לשונו הוא מטעם נקיות, "לנקות הידים", וע"ד תחלת הענין ברמב"ן שם. ולהעיר מאברבנאל כאן, שמפרש שני הציוויים דורחצו, ל"הכה"ג בהכנסו באהל מועד ומזאת הבחינה ה' עיקר הרחיצה ברגלים כו', בניו . . ביאר ענינים באמרו או בגשתם אל המזבח. . ובבחינה הזאת היתה רחיצת הידים העסקניות בקרבנות המה עיקר הרחיצה כו".

21 ראה צפע"נ עה"ת שם, דמבאר אמאי כתיב "ואת רגליהם" דמשמע דפסיק (ומציין למגילה (ב, ב) ועוד). וראה אוה"ח שם. ועוד. וראה שו"ת שער אפרים סי' מח (בהגהת בן המחבר). שו"ת חת"ס או"ח סקצ"ד. ציונים לתורה (להר"י ענגל) כלל לה (ד"ה וע"ע רש"י עה"ת ואילך). וראה תו"ש פירשתנו במילואים ס"ה. וש"נ.

22 לכאורה יש לחקור כעין זה גם בענין היסח הדעת, אם גדר היסח הדעת הוא שחסר בשמירת ידיו ורגליו, היינו שהוא מדין טהרה (ע"ד דברי רש"י זבחים כ, סע"ב ד"ה או דילמא. וראה לשון הראב"ד הנ"ל הערה 15), או "דכיון דילפינן בדף י"ט ע"ב מקרא דבבואם ובגשתם והיסח הדעת עושה כמו ביאה חדשה" (צפע"נ קונטרס השלמה לד, ד), ובמילא צריך קידוש חדש.

ד

עפ"ז יבאר דבהא נחלקו הרמב"ם ורבינו הזקן, דלהרמב"ם הוא מדין טהרה ולרבה"ז הוא מדין קדושה, ויסיק דתליא מילתא בב' דרכים לבאר הא דהושווה דין זה לרחיצת כהן

ובזה מצינו לבאר החילוק בין גדר הדין שהזכיר הרמב"ם בהלכה זו (לפירוש שו"ת ושב הכהן) להדין שהזכיר רבינו הזקן בשו"ע:

להרמב"ם, רחיצת ידים כו' בזמן הזה היא מעין דין טהרה שבקידוש ידים ורגלים, וכמפורש בלשונו ב"חמשה דברים (ש)מעכבים את התפלה" – "טהרת ידים כו", ובוה מוסיף, שלשחרית אינו די בטהרת הידים, אלא צ"ל גם רחיצת (פניו ו)רגליו, כקידוש ידים ורגלים של הכהן לפני עבודתו במקדש²³.

אמנם רבינו הזקן ס"ל בפירוש דברי הרשב"א, שתקנה זו אינה מצד ענין הטהרה, אלא מצד דין קדושה²⁴, וכמודגש בלשון הרשב"א "לפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידיו מן הכלי ככהן שמקדש כו", ולא הזכיר לשון של טהרה. ולהכי ס"ל דמתקיימין הדברים גם

23 להעיר מלשון הלבוש או"ח ס"ד ס"א "ויתפלל בנקיות ובטהרה שאין האדם נקרא טהור עד שיביא ידיו במים כמו שמצינו בכהן העובד במקדש שהי' צריך לטהר ולקדש ידיו ורגליו כו", ולאח"ז הביא מדברי הרשב"א. ע"ש בפרטיות.

24 ראה בחיי שם "והוא הטעם שתקנו לנו רז"ל נטילת ידים בתפלה ולשון נטילה ירמוז לזה שהוא לשון הגבהה כלשון שאו ידיכם קודש . . ולכך תרגם אנקלוס מלת ורחצו לשון קדושה כו". וראה רמב"ן שם שכ' בהמשך להתרגום ("והרחיצה הזאת לקדושה תרגם אותה אונקלוס) ומן הענין הזה תקנו רבותינו נטילת ידים בתחלה כו". וראה רקאנטי שם. רמב"ן מהדורת שעוועל.

רגלים, שלפי הפירוש הנ"ל (משו"ת ושב הכהן) מקורו בקידוש רגלים דכהן; ואילו אדמו"ר הזקן (כהרשב"א) לא הביא אלא חיוב רחיצת ידים – אף שנקט ג"כ הטעם שחיוב זה שייך לקידוש (ידים ורגלים) דכהן¹⁴.

והנראה לבאר בזה, דבאמת הא בהא תליא, וב' שינויים אלו ששינה רבינו הזקן מן הרמב"ם יסוד אחד להם בגדרי רחיצה זו, כדלקמן.

ג

יחקור בדין קידוש ידים ורגלים בכהן אם הוא טהרה מטומאה או דין לתוספת קדושה, ויבאר הנפק"מ לדינא מזה

דהנה, בהחיוב ד"ורחצו אהרן ובניו גו' ורחצו גו'" (פרשתנו ל, יט, כא) – אשכחן ב' גדרים:

א) לפי פשוטו, טעם רחיצה זו היא (כמ"ש הרמב"ן) (פרשתנו כאן, יט. וראה גם רלב"ג, אברבנאל כאן. וראה תו"ש (שם, יט אות קח)) "דרך כבוד של מעלה, כי כל הקרב לשולחן המלכים לשרתו כו' רוחץ ידיו בעבור היות הידים עסקניות כו'". ויש לומר שבוה נכלל לא רק נקיות כפשוטה אלא גם גדר טהרה¹⁵, כמו טהרה מטומאה שהיא ע"י טבילה. ולפי זה הרי קידוש ידים ורגלים הוא

מעין ענין הטבילה, וכדאיאתא ביומא¹⁶ (לב, ב) דקידוש וטבילה למדין זמ"ז, וטבילה צ"ל לפני הכניסה לעזרה לעבודה, אף על פי שהוא טהור (יומא ל, א במשנה. רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ה ה"ד).

ב) מלשון התרגום (אונקלוס ותיב"ע (בפסוק יט-כא) "ויקדשון כו"¹⁷ ומלשון חז"ל (משנה יומא שם (כת, סע"א; ל, א; א, ב). ועוד. רמב"ם שם פ"ה ה"א. ועוד) "קידוש ידים ורגלים" משמע, שאין זה ענין של טהרה בלבד, אלא יש כאן תוספת קדושה ע"י רחיצה זו.

והנפקותא לדינא בין ב' הגדרים י"ל, דלענין דין טהרה שבקידוש ידים ורגלים יש דין אחד להידים ורגלים, דכשם שבטבילה צריך לטבול כל גופו, עד"ז הוא לענין קידוש ידים ורגלים, שהידים ורגלים לענין זה הוו כמציאות אחת¹⁸, ואין טהרה לחצאין, משא"כ דין קדושה שבקידוש ידים ורגלים עיקרו הוא בידים, שבהן נעשות בפועל עבודות שבמקדש (והרגלים הם רק כעין עזר – צ"ל עמידה על הרצפה וכו'¹⁹). ועיין בחינוך (מצוה קו): משרשי המצוה. . על כן ראוי לנקות הידים שהן העושות במלאכה בכל

16 ולהעיר מגירסת הר"ח שם.

17 "ולכך תרגם אונקלוס מלת ורחצו לשון קדושה שאמר ויקדשון ולא תרגם ויסחון כמשפטו בשאר המקומות" (בחיי כאן ל, יט). ולהעיר מתו"י יומא לב, א ד"ה מקום.

18 ראה השקו"ט בצפע"נ מהד"ת נט, א. צפע"נ עה"ת פרשתנו ל, כא. וראה מנ"ח מצוה קו.

19 ראה ספרי קרח (ית, ז): מה עבודת מקדש במקדש מקדש ידיו ורגליו כו' כך אכילת קדשים בגבולים כו' אי מה להלן ידיו ורגליו כו' אמרת מקום שצריך ידיו ורגליו מקדש ידיו ורגליו מקום שאין צריך אלא ידיו אינו מקדש אלא ידיו (נמצינו למדין נטילת ידים מן התורה). וברבינו הלל שם "במקדש משום דקאי במקום קדש וצריך לעלות בכבש ובמזבח כו'". וראה במפרשי הספרי שם.

"חלב".

ולפי זה נמצא, שבדרך "פשוטו של מקרא" (מדשתק רש"י ולא פירש להדיא ש"בחלב אמו" לאו דוקא) האיסור של "לא תבשל גדי" חל על כל בשר של בהמה – אבל הוא מוגבל דוקא ל"בחלב אמו" ולא לכל חלב.

ג.

אלא שעדיין אין הדבר מוכרח, ויש סברא לומר שבאמת גם בדרך "פשוטו של מקרא" – יהיה איסור (על כל בשר) בכל חלב.

ויובן בהקדים:

הנה כבר כלל לנו רש"י כמה פעמים ב"פשוטו של מקרא", ש"דיבר הכתוב בהווה" (ראה פירושו למשפטים כא, כת, יז, כב, כא. ל. ועוד. – וראה משנ"ת במדור זה בש"פ משפטים שנה זז). ולפי זה, אף שהכתוב אומר "לא תבשל גדי בחלב אמו", מכל מקום צריכים היינו מצד הסברא לפרש שהוא הדין בכל תערובת של בשר בחלב, וזה שנקט הכתוב "גדי בחלב אמו" דוקא הוא מצד ש"דיבר הכתוב בהווה", כי כן היא המציאות השכיחה שמבשלים הגדי הרך בחלב אמו הסמוכה לו.

[כלומר: אמנם אסור לאכול כל בשר "בחלב אמו", אך הכתוב מזכיר דוגמא של "גדי" שהוא "ולד רך" היונק מאמו, שכן בו מצוי ושכיח ביותר שירצה האדם לקחת את בשרו ולבשלו בתוך "חלב אמו" שנמצאת בסמיכות מקום כך שאין צריך לחפש חלב ממקום אחר כו'.

וע"ד פירוש הרשב"ם (למשפטים כג, יט): "דרך העזים ללדת שני גדיים יחד, ורגילים היו לשחוט אחד מהם, ומתוך שרוב חלב בעזים .. היו רגילים לבשלו בחלב האם ולפי ההווה דיבר הכתוב".]

מדוע איפוא רש"י (בפ' משפטים, בפעם הראשונה שנאמר האיסור) לומד את האיסור פשוטו כמשמעו, שדוקא "גדי בחלב אמו" אסור ולא כל בשר בחלב (וכל זה שלמד להוסיף "אזהרה לבשר" בפרשתנו הוא רק מצד זה שהכתוב כופל עצמו, כנ"ל ס"א, אבל לא מצד עצם הסברא)?

והביאור פשוט:

"דיבר הכתוב בהווה" אומרים דוקא כאשר אין סברא לחלק בין המובא בכתוב לשאר הענינים הדומים אליו, מה שאין כן בנידון דידן שיש סברא חזקה לומר שהאיסור הוא רק ב"גדי";

כי אפשר לומר (וכמ"ש כמה מפרשים) שטעם האיסור "לא תבשל בחלב אמו", הוא מצד אכזריות בבעלי חיים. והרי עיקר האכזריות היא דוקא כאשר לוקחים ולד רך וחלש ומבשלים אותו בחלב אמו, ולא כאשר עושים זאת עם בהמה גדולה וחזקה יותר [וראה גם במדור זה אשתקד, עיי"ש].

ד.

אך כל זה מתאים דוקא בפ' משפטים, ששם לומד רש"י את "גדי בחלב אמו" פשוטו כמשמעו; אמנם בפרשתנו, בפעם השניה, שמחזרת הכתוב למד רש"י להוסיף איסור לא רק על "גדי" ("ולד רך"), אלא גם על כל "בשר" (גם של בהמה גדולה) – הרי שוב אין מקום לסברא זו דאכזריות; ובמילא חוזרים אנו להכלל הרגיל "דיבר הכתוב בהווה".

ומעתה:

כיון שבבהמה שאינה רכה אין שייך הטעם דאכזריות, נמצא שהכתוב מלמדנו שהאיסור הוא גם כשאין מקום לטעם זה, ובמילא אין לחלק בין חלב אמו וחלב סתם.

כלומר: כיון שענין האכזריות שייך רק ב"גדי בחלב אמו", הרי במילא הפירוש "אזהרה לבשר" ולא דוקא גדי – מוכיח ש"בחלב אמו" הוא גם כן לאו דוקא, כי הא בהא תליא; מה"אזהרה לבשר" שמעינן ממילא שהאיסור הוא גם בכל חלב.

[ובכל זאת כתב רש"י להדיא רק "אזהרה לבשר", ולא כתב גם "אזהרה לחלב" – וכנ"ל ס"ב (שלא כהבנת הרא"ם ברש"י) – כי האזהרה לבשר שאינו "גדי" נחשבת כאיסור מפורש בתורה, משא"כ חלב שאינו חלב אמו אינו נחשב כמפורש בתורה (וכמה נפק"מ יש בדבר – ראה רמב"ם הל' שחיטה פ"ה ה"ג ובנ"כ. פרי מגדים ליוורה דעה סנ"ז, משבצות זהב סק"ד. ועוד)].

אך עדיין אינו מוכרח, ויש לומר גם באופן אחר, ואכמ"ל; ועדיין צריך עיון ובידור.

דהרשב"א, הביאו רבינו הזקן בשו"ע בהלכות נטילת ידים¹¹ (מהדו"ק ס"ד ס"א¹²), וז"ל: "כל אדם הקם ממתנו שחרית בין עשה צרכיו ובין לא עשה צרכיו צריך לרחוץ ידיו... מן הכלי ואפילו אינו רוצה להתפלל עד לאחר כמה שעות לפי שכל אדם כשהקב"ה מחזיר לו נשמתו נעשה כברי' חדשה כמ"ש חדשים לבקרים כו' שהאדם מפקיד נשמתו עיפה והקב"ה מחזיר לו חדשה ורגועה כדי לעבוד להשי"ת בכל יכולתו ולשרתו כל היום הזה כי זה כל האדם, לפיכך צריכים אנחנו להתקדש בקדושתו וליטול ידיו מן הכלי כדי לעבוד עבודתו ולשרתו כמו כהן שהי' מקדש ידיו מן הכיור בכל יום קודם עבודתו".

דעפ"ז מבאר⁹, ד"כיון שכל כהן הי' צריך לקדש ידיו ורגליו קודם העבודה בשחרית ולכן צריך ליטול ידיו ורגליו בתפלת שחרית וכיון שכהן העובד כיון שנוטל ידיו שחרית שוב אין צריך לקדש כל היום, לכן לא תקנו בשאר התפלות רק נטילת ידים מפני שידים עסקניות" (ועפ"ז כ' שם שהגירסא ברמב"ם היא "רוחץ ידיו ורגליו", בהשמטת תיבת "ופניו", כיון שכהן מקדש רק ידיו ורגליו, וכ' שכן נראה מהשגת הראב"ד שהשיג רק על "רגליו" ולא גם אמ"ש הרמב"ם "ופניו"¹⁰).

ומהא דכתב אדה"ז שחיוב נטילה זו ישנו "אפילו אינו רוצה להתפלל עד לאחר כמה שעות" מוכחא מילתא, שאין נטילה זו שייכת לתפלה, אלא היא הקדמה לכללות מעשה האדם לקונו "פל היום הזה" (וכמובן ג"כ מהא שהביא אדה"ז דין זה בהלכות נטילת ידים, דלא כהרמב"ם שהביאו בהל' תפלה¹³).

ושינוי נוסף מצינו בדברי אדה"ז שם לגבי הרמב"ם – שהרמב"ם הביא גם חיוב רחיצת

ידים ורגלים דכהן – בנוגע לכהנים – כבהמשך לשון הרשב"א) ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידיו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו⁸.

והנה דין רחיצת ידים לפני התפלה מטעמא

8) ובאבודרהם (סדר שחרית של חול) כ' דומיא דכהן (גדול) שמקדש ידיו קודם העבודה וכן צריך שיקדש אדם ידיו קודם שיעבוד את הבורא ית' כדי שיעבדנו בידים נקיות".

עוד ספרים שביארו דברי הרמב"ם שהוא דומיא דקידוש ידים ורגלים דכהן – ספר המנוחה לרבינו מנוח (נדפס מכ"י. ירושלים, תשל"ל) לרמב"ם כאן. ש"ד עה"ת פרשתנו ל, יח. פר"ח או"ח סצ"ב (ולי נראה דמשמע לי' להרמב"ם דומיא דקידוש דבעינן ידים ורגלים ה"נ תפלה". וממשיך "ואינו מחזור". ע"ש). וראה שו"ת נוב"י או"ח מהד"ת סק"מ (מבן המחבר). ועוד.

9) וראה ספר קובץ לרמב"ם כאן. ועוד.
10) להעיר שברבינו מנוח שם הובא "והגי' הראב"ד פניו ורגליו למה". ובסדר משנה כאן כ', ד"אפשר דבגירסתו (דהראב"ד) לא היתה בהברייתא כי אם רוחץ אדם פניו וידיו אבל תיבת ורגליו לא היתה בגירסתו ולכן השיגו הראב"ד מאין הרגלים".

11) והדין דשבת הביא בסוף הסימן כאן, ומפרשו כבפרש"י שהוא לא לענין תפלה, "רוחץ אדם פניו ורגליו" בכל יום בשביל כבוד קונו שנאמר (נח ט, כ) כי בצלם אלקים עשה את האדם" (כהובא בפרש"י שבת שם).

12) וראה מהדו"ת שם ס"א.

13) אלא שעל רא"י זו לבדה הי' לומר שכיון שהשו"ע הוא הלכה למעשה, כותבו אדה"ז בהל' נט"י על סדר היום.

(* והשמיט "ידיו" שבגמ'. ובפשטות י"ל לפי שכבר נטל ידיו תיכף בבוקר כתוכן סימן זה.

השמן לבד. והא דנק' "מרקחת", והיינו שעירבו בו בשמים, ע"כ צ"ל שאינו תערובת ממש, דהרי "לסוך את העקרין אינו סיפק", וצ"ל דנק' "מרקחת" רק משום ש"שראום במים שלא יבלעו את השמן, ואח"כ הציף עליהם השמן עד שקלט הריח".
(ע"פ לקוי"ש חט"ז עמ' 394 ואילך)

יישר כחך ששיברת

וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת

(לד, א)

אשר שברת – אמר ריש לקיש יישר כחך ששיברת

(שבת פז, א)

בפנים יפות כאן הק', מדוע אמר הקב"ה למשה "יישר כחך ששיברת" רק לבסוף מ' יום השניים, ולא שיבחו מיד כששבר את הלוחות?

ויש ליישב ע"פ דברי המדרש (שמו"ר פמ"ז, א) "א"ל הקב"ה אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות כו' כפלים לתושי".

ונמצא, דהשבה בשבירת הלוחות לא הי' על מעשה השבירה עצמו כ"א דע"י השבירה זכו ישראל ללוחות השניות שהיו בהם "הלכות מדרש ואגדות".

ולכן אמר לו הקב"ה "יישר כוחך ששיברת" רק כשצויה לו על לוחות שניות, כי רק כשמעשה השבירה הביא לנתינת הלוחות השניות, נתברר שגם השבירה הי' מעשה טוב.

(ע"פ לקוי"ש חכ"ז עמ' 248 ואילך)

שמן המשחה כשמן או מרקחת

ושמן זית הין

היך – י"ב לוגין. ונחלקו בו חכמי ישראל ר' מאיר אומר בו שלקו את העקרין. אמר לו ר' יהודה והלא לסוך את העקרין אינו סיפק, אלא שראום במים שלא יבלעו את השמן, ואח"כ הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מעל העקרין.

(ל, כד. רש"י)

יש לעיין, דלכאורה לא הביא רש"י תירוץ על קושיית ר"י "והלא לסוך את העקרין אינו סיפק", וא"כ מדוע מביא דעת ר"מ דס"ל "בו שלקו את העקרין"?

וי"ל דס"ל לרש"י שנחלקו ר"מ ור"י בעיקר דין "שמן המשחה".

דהנה בנוגע לשמן המשחה כתוב (שם, כה) "ועשית אותו שמן משחת קודש רקח מרקחת מעשה רוקח" דפירוש "מרקחת" הוא "דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת" (רש"י שם).

ומזה למד ר"מ דאף שנק' שמן זה "שמן המשחה", אך עיקרו – "מרקחת" שהוא תערובת שמן ובשמים. וא"כ אין כלל קושיא "והלא לסוך את העקרין אינו סיפק", כי לא משחו רק עם השמן אלא בתערובת העקרין, וע"י ש"בו שלקו את העקרין", דשליקה הוא בישול הרבה כזה שעל ידו נימוחין הדברים הנתבשלים (רש"י פסחים לט, ד"ה שלוקין), היו הבשמים כמו משקה, והי' אפשר למשוך בו.

אך ר"י ס"ל, דמכיון שנק' "שמן המשחה", צ"ל דעיקר המשיחה היתה עם

לקראת שבת

יח

וויטרי בתחלתו. ושו"נ לספר הפרדס (ע' שיח בהוצאת עהרנרייך) וסדור רש"י), ע"ד מעשהו לקמן (פ"ד ה"ו) שהזכירו לענין תפלת בעל קרי?

ומלבד זה קשיא, דלפי גירסא זו בברייתא, אין חילוק לכאורה בין תפלת שחרית לתפלת מנחה כו', שהרי "הכון לקראת אלקיך ישראל" שייך גם לשאר התפלות⁵, וא"כ אינו מובן טעמו של הרמב"ם שכתב שדין זה הוא רק בשחרית⁷.

ב

יביא ביאור המפרשים דהרמב"ם אזל כהרשב"א שהוא כדין קידוש ידים ורגלים במקדש, וידקדק בשינויים שבדין זה בין הרמב"ם לרבינו הזקן

והנה, בשו"ת ושב הכהן (ס"א) ביאר, דטעמי דהרמב"ם הוא כדברי הרשב"א (שו"ת ח"א סקצ"א. נעתק בב"י לטאר"ח ס"ד) שכ' לבאר החילוק דתפלת שחרית ותפלת מנחה וערבית, "לפי שבשחר אנו נעשים כברי' חדשה דכתיב (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. . . צריכים אנו להודות לו ית' על שבראנו לכבודו ולשרתו ולברך בשמו

(5) וכ"ה להג"י שלפנינו בסידור הרס"ג. אלא שלא הביא שם הפסוק "הכון לקראת אלקיך".

(6) ובדברי הגאונים הנ"ל כבר כתבו בכ"מ (באחרונים שנסמנו בפנים. ועוד) שמסגנון הלשון משמע שמקורם מהך דברכות (יד, סע"ב ואילך) הרוצה לקבל עליו עול מ"ש שלימה כו', ולא מהך דשבת.

(7) ולהעיר שע"פ הגירסא בכ"י ("שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל") ליתא התיבות "בכל יום", דלא כהגירסא שלפנינו "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום", שבפשטות הכוונה לפעם אחת ביום. אלא ד"ל, שגם להרמב"ם (להפירוש שגרים הפסוק "הכון") גרסי' "בכל יום". וראה בארוכה סדר משנה שם.

שם), דלדעת הרמב"ם¹ איתניא האי ברייתא לענין תפלה², ולהראב"ד לא לענין תפלה איתניא אלא אם מותר לרחוץ פניו ורגליו ליפות את עצמו.

והאחרונים (בהבא לקמן ראה פרחי ציון (לרי"פ פערלא) לכפתור ופרח פ"ה. תו"ש פרשתנו ל, כא אות קכב) הוסיפו לבאר שיטת הרמב"ם ע"פ גירסת כתב יד (הובא בדק"ס שבת שם) בש"ס שבת שם "רוחץ. . . פניו ידיו ורגליו משום שנאמר (עמוס ד, יב) הכון לקראת אלקיך ישראל. . . כל פעל כו'", דהרמב"ם גרים הכי בש"ס, שרחיצה זו היא "שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל", ולכן מפרש שהברייתא שנוי' לענין תפילה, משא"כ להראב"ד הגירסא כלפנינו שהובא רק הפסוק "כל פעל ה' למענהו", ולכן מפרש שכוונת הברייתא אינה לענין חיוב לפני התפילה אלא היתר ליפות את עצמו.

אמנם, עדיין איכא תימה על הרמב"ם, אמאי לא הזכיר כלל בדבריו האי קרא דמיני' שמעינן לחידוש דין זה – "משום שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל" (וכמו שהובא בפ"י הגאונים (רב נטרונאי גאון, הובא בסדר רב עמרם גאון בתחלתו³).

תשובות הגאונים באוצר הגאונים לברכות (תשובות) סי' שסט בתחלתו⁴) ובספרים דתלמידי רש"י (מחזור

(1) עוד דיעות שס"ל שכוונת הרמב"ם היא לברייתא הנ"ל בשבת – כפתור ופרח פ"ה; מג"א או"ח ס"ד סוסק"א. וראה סדר משנה לרמב"ם שם.
(2) והגמ' מביאה זה לענין ליפות – וראה מעשה רוקח וסדר משנה שם.
(3) שבלי הלקט הערוגה הראשונה ענין התפלה ס"א. ברכי יוסף או"ח סוס"ד. ועוד.
(4) וראה גם סידור הרס"ג דיני תפלה וק"ש. ספר האשכול הל' תפלה וק"ש ס"ד.

יינה של תורה

"מטבע של אש":

תוכנה הפנימי של מצות מחצית-השקל

כפרה על "חטא העגל" היא דוקא ע"י ה"אש" שבמטבע | הנתינה היא דוקא בסימן "מחצית" ולא "שלימות" | בכריתת ברית עובדים בין חצאים ובתרים, ולא בדבר שלם | "זה יתנו"

במדרש א"ר יהודה בר סימון בשם ר' יוחנן: ג' דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו. כיון שאמר לו "ונתנו איש כופר נפשו" אמר משה: מי יוכל ליתן כופר נפשו? – עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו? ועדיין אינו מגיע, שנאמר: אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו ויקר פדיון נפשם?! אמר לו הקב"ה: איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן.

"זה יתנו" א"ר מאיר: נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה "זה יתנו" – כזה יתנו".

ובתוספות: קישרו שני עניינים אלו יחדיו, דה"מטבע של אש" שהראה הקב"ה למשה, אין זה כדי להראות לו השיעור דמחצית השקל – דהא פשוט הוא – אלא כדי לבאר לו כיצד "יוכל ליתן כופר נפשו".

(1) במדב"ר פ"ב, ג. ועוד. ירושלמי שקלים פ"א ה"ד.

(2) איוב ב, ד.

(3) תהילים מט, ח.

(4) ד"ה זאת החיה, חולין מב, א.

חידושי סוגיות

בגדרי רחיצת ידיים קודם התפלה

יקשה כמה פרטים בשי' הרמב"ם בגדר רחיצה זו, ויביא ביאור המפרשים דאזל כהרשב"א שהוא כדין קידוש ידים ורגלים במקדש, וידקדק בשינויים שבדין זה בין הרמב"ם לרבינו הזקן, ויחקור בדין קידוש ידים ורגלים בכהן אם הוא טהרה מטומאה או דין לתוספת קדושה, ועפ"ז יבאר דבהא נחלקו הרמב"ם ורבינו הזקן, ויסיק דתליא מילתא בב' דרכים לבאר הא דהושווה דין זה לרחיצת כהן

במגדל עוז כ' על השגת הראב"ד "ואני תלמידו מצאתי אותו שנוי ברייתא בשמעתא בתרייתא דפרק במה טומנין (שבת נ, ב) דאסיקנא סברי לה כי הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונוהו משום שנאמר (משלי טז, ד) כל פעל ה' למענהו".

וכתב ע"ז בכסף משנה: ולי נראה דלא אישתמיטת' האי ברייתא להראב"ד. . דלא לענין תפלה איתניא האי ברייתא אלא לענין אם מותר לרחוץ פניו ורגליו כדי ליפות את עצמו וכפירש"י (שבת שם. ועד"ז במאירי שם. ועוד).

ולפ"ז פלוגתת הרמב"ם והראב"ד היא בפירוש הברייתא הנ"ל (ראה מעשה רוקח לרמב"ם

א

יקשה על ביאור המפרשים דמקור שיטת הרמב"ם לרחוץ אף רגליו הוא מברייתא דשבת – אמאי לא הזכיר מקור הדין בכתוב, ומהו שכ' דהחיוב רק בשחרית

כתב הרמב"ם בהל' תפלה (פ"ד ה"א) "חמשה דברים מעכבין את התפלה. . טהרת ידים כו", ולהלן שם (ה"ג) מפרש: במה דברים אמורים שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל. ובהשגות שם: לא ידעתי רגליו למה.

לקראת שבת

יג

ודבר זה צריך הבנה והעמקה: במה מבאר ה"מטבע של אש" את קושייתו של משה?

והנה בתוכן קושיית משה, דוקא אודות הכפרה ד"מחצית השקל" ולא אודות הכפרה דשאר הקרבנות לדוגמא – נראה לומר בפשטות, שכל הקרבנות אינם כפרה אלא על חטאים פרטיים, אבל "מחצית השקל" מהוה כפרה על החטא ועוון הכי גדול ד"חטא העגל"⁵;

דבכלל, המצוות משוליים לאבריו של האדם⁶: כל איבר יש בו תועלת לשלימות האדם, ויש אברים חשובים יותר ד"הגוף תלוי בהם", ועד לאיברים הכלליים דמוח ולב שכל חיות הגוף באה מהם. וכ"ה במצוות: דכל מצוה יש בה חשיבות וכח מיוחד, אמנם המצוות ד"אנכי ה' אלוקיך" ו"לא יהיה לך אלקים אחרים" הם כללות כל התורה וחיותה. וכאשר, ח"ו, נחסר בב' מצוות אלו – כאילו חסרה כל התורה כולה.

וזהו קושיית משרע"ה: "מי יוכל ליתן כופר נפשו" – התייחס קרבנות המכפרים על עבירות פרטיות, אמנם "כופר נפשו", כפרה על כל הנפש, על חטא העגל – "מי יוכל"? וע"ז השיב לו הקב"ה מ"מטבע של אש". וצריך להבין תוכן הדברים.

נבין את הדברים ע"פ משל (שי"א שמקורו הוא מהבעש"ט הק"): תלמיד אחד התלמד את מלאכת הצורפות אצל אומן. האומן המלמד, חינוכו והסבירו את כל פרטי העבודה. אמנם, את זאת אשר תחת הזהב והכסף יש להדליק אש, דבר פשוט זה, לרוב פשיטותו, לא אמר. כאשר התלמיד חזר לביתו, וניסה לצרף כלי כסף וזהב, השתומם מאוד לראות שאין זה עולה בידו כלל, והכסף והזהב נשארים חומר גלם בידו כמקודם... עד שהסבירו לו שכל זמן שלא הדליק את האש, לא יתכן המתכות, ואי אפשר לעשות שום כלי.

וזהו שהראה הקב"ה למשה: הן אמת ש"מטבע" לחודה אינה יכולה להיות פדיון נפש על חטא העגל – אמנם "מטבע של אש", כשנתינת המטבע מלאה וחדורה ב"אש קודש" של הנשמה – "נר ה' נשמת אדם", יכולה ויכולה ה"מטבע" לכפר על נפשותיכם.

כדי לעמוד על עומקם של דברים, יש להקדים ולהבין שאלה כללית המתעוררת בלימוד הכתובים:

מצווה זו ד"מחצית השקל" נשתנתה משאר המצוות, באשר שיעורה הוא ב"מחצית". בכלל, כל

הסיבה לעבירה על רצונו ית'

וראית את אחריו

הראהו קשר של תפילין

(לג, כג, רש"י)

מצינו שבעת שלימד הקב"ה למשה "סדר בקשת רחמים" וקריאת י"ג מדות, הראה לו הקב"ה את עצמו כאילו הוא "מעוטף" בטלית (רש"י שם, יט ד"ה ויאמר), ומעוטף בתפילין – הראהו קשר של תפילין".

ויש לעיין מהי השייכות בין טלית ותפילין לבקשת סליחה ומחילה וקריאת י"ג מדות?

ויש לבאר זה, דהנה יש לתמוה איך שייך האדם לעבור על מצוותיו של הקב"ה, והרי ישראל הם "מאמינים בני מאמינים" (שבת זז, א), ומאמין הוא באמונה שלימה שהקב"ה "מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", וא"כ בידעו שברגע זה חיו תלויים בהקב"ה, הבורא אותם ומחדשו "בכל יום תמיד", איך שייך הוא באותו רגע לעבור על רצונו ית'?

אלא, דברגע ההוא שעובר על רצונו ית' "שוכח" הוא על אמונתו בהקב"ה. ובאם הי' "זוכר" את האמונה שיש לו בלבו פנימה, לא הי' שייך לעבור ח"ו על רצון השי"ת.

וזהו הטעם שכשהאדם רוצה לעקור ולכפר על החטא, ואומר י"ג מדות לבקש רחמים מהקב"ה, צ"ל עטוף בטלית ותפילין, כי שני מצוות אלו תוכנם ענין ה"זכירה". דמצות ציצית היא ש"וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'" (שלה טו, לט), וגם מצות תפילין היא ש"והי' גו' לזכרון בין עיניך" (בא יג, ט).

(ע"פ לקו"ש חכ"א עמ' 232 ואילך)

מצוות מעשיות כתוצאה מקירוב פנימי

ונתנו איש כפר נפשו לה' . . . זה יתנו . . . מחצית השקל

"הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו"

(ל, יב-יג, רש"י)

ידועה הקושיא, במה נתקשה מרע"ה עד שהוצרך הקב"ה להראות לו מטבע של אש? וביאר התוס' (חולין מב, א ד"ה זאת) "תמה על הדבר מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו? הראהו הקב"ה וכו'".

ותמוה, הרי תמיהת משה היתה איך מחצית השקל יהי' כופר לנפש, ואיך תירץ לו הקב"ה תמיהתו בזה שהראה לו מטבע של אש?

ויש לומר דבאמת תמיהת משה היתה, דמחצית השקל הרי באה להיות כופר לנפש על חטא העגל, דלכאורה בחטא כזה דע"ז נכרתים לגמרי ר"ל מהקב"ה, ואיך יתכן שחטא כזה יכופר ע"י נתינת מטבע?

ולכן הראה לו הקב"ה מטבע של אש שמשקלה מחצית השקל, דאף שבחיצוניות נראה שאין לאדם כזה קשר עם הקב"ה, אבל באמת יש לכל נפש "אש" ("א פייערל") שהיא עצם הנשמה ("נקודת היהדות") שקשורה להקב"ה בכל מצב שיהי', ואפי' חטא של ע"ז אינו מסיר ומנתק קשר זה, ומצד זה יש כפרה גם על חטא כזה.

וקשר זה נמצא לא רק בעצם הנשמה אלא "מטבע של אש" הזה היתה "משקלה מחצית השקל", שלאש זו עשה הקב"ה משקל גשמי, דמכיון שגם פעולותיו של האדם באות מעצם חיותו - עצם הנשמה - לכן גם בנתינת מטבע גשמי נמצא ה"מטבע של אש" - הקשר הפנימי עם הקב"ה, ולכן מכפרת הנתינה על חטאיו.

(ע"פ לקו"ש חט"ז עמ' 390 ואילך)

(5) ירושלמי שם. תנחומא תשא י.

(6) ראה תיקוני זהר, תיקון ל' (עד, סע"א). תניא פכ"ז.

(7) ראה "בעל שם טוב" עה"ת, ריש פרשתנו.

המצוות שיעורם הוא דוקא בשלימות ובתמימות, וכדמצינו גבי קרבנות דהמשובח והתמים יותר מעולה יותר, וכן בכל המצוות⁸;

ואין לומר ששיעורה "השלם" של מצוה זו הוא דוקא ב"מחצית", וזהו ה"שלם" כאן, דאי הכי, אמאי נקט הכתוב "עשרים גרה השקל, מחצית השקל תרומה לה", דמשמע שברצונו להדגיש שהנתינה היא מחצית מעשרים גרה.

ועוד, בפרשת אליעזר ורבקה, שנתן לה נזם זהב בקע משקלו, איתא בפירש"י⁹ שה"בקע" הוא לשם ה"מחצית השקל" שנתחייבו בניה. נמצא שה"מחצית השקל" נזכר כדבר בפ"ע, וגם מזה משמע דמה שנקט כאן "מחצית השקל" הוא בדוקא.

וביותר קשה ע"פ האמור לעיל: כיון ש"מחצית השקל" מטרתה לכפר על חטא העגל – שהוא החטא החמור ביותר הנוגע לכל כולה של הנפש, איך מתאים שתהיה המצווה במחצית, ולא בשלימות המורה על כל הנפש?

והנה החטא דעבודה זרה מפריד בין ישראל לאביהם שבשמים, ולכן כפרתו צריכה להיות איחוד וחיבור בין הקב"ה לישראל עם קרובו.

אחדות אמיתית אין פירושה, שהיהודי יתן את כל אשר לו לקב"ה – באשר גם אז הרי הוא נפרד מאחדותו ית', ורק נתן את כל אשר לו. הפירוש ב"אחדות" היא שהיהודי יתן את עצמו, את נפשו ממש להשם. עד כדי כך, שיהיה מורגש ונראה, שבלי דביקות בה' אלוקים חיים – אין לו שום חיים כלל!

וזהו הרמז ב"מחצית השקל": ישראל נותנים לקב"ה את כל אשר להם בצורת "מחצית" דוקא! ב"מחצית" זו היא "מטבע של אש" הנשמה, כל כולו של היהודי ניתן לקב"ה בתוך ה"מחצית" – ועדיין היא רק מחצית, כי השלימות היא הקב"ה בעצמו.

ישראל נותנים את עצמם, ותמורת-זאת נותן הקב"ה גם-כן את עצמו כביכול לישראל – ואז יש שלימות ואחדות אמיתית.

"עשר גרה" של ישראל קבוצי מטה, היא עשר כוחות נפשם, שבכל איש ישראל ישנם עשר כוחות דקדושה של "שכל" ו"מידות", שנשתלשלו מקדושתו ית'¹⁰ – עשר הספירות העליונות, "עשר גרה" דלמעלה.

(8) ראה רמב"ם סוף הל' איסורי מזבח.

(9) בראשית כד, כב.

(10) ראה תניא פ"ג.

עשר כוחות דישראל ועשר ספירות דקוב"ה יחדיו יהיו תמים, ומשלימים כביכול זא"ז. כשאיש ישראל נותן "מטבע של אש" של נפשו כולה, הנקראת "מחצית", נותן הקב"ה את עצמו, עשר ספירותיו הק', שאף הם לולא ישראל בחיריו אינן בשלימות!¹¹

ולכן מכפרת "מחצית השקל" על חטא העגל, באשר זה קאי על הנשמה כולה, כפי שהיא בדביקות עם הקב"ה – תמורת הפירוד וההבדלה שהיו בשעת החטא¹².

לאחרי שנתרצה הקב"ה על חטא העגל, אמר הקב"ה למשה¹³: "הנה אנכי כורת ברית". הסדר ד"כריתת ברית" היא שכורתים בעל-חי לשני בתרים, ועוברים ביניהם¹⁴, וכמו שהיה בברית בין הבתרים דאאע"ה.

ולכאורה, כשמחלקים דבר לשניים – הרי מפרידים ומבדילים בין הדבקים, ומדוע מורה זה על אחדות? אך באמת הוא בדיוק להיפך, כריתת הברית באה לומר: כמו שהבתרים, אינם דבר שלם אחד בלי השני, אותו הדבר יהי' בין כורתיו הברית, אשר שלימותו של כל אחד תלוי' בהשני.

וזהו שאמר הקב"ה למשה אחרי חטא העגל: לאחרי שהיתה כזו "הפרדה" ביני ובין בני ישראל – מוכרחת להיות "אחדות" וכריתת ברית, עד כדי כך שישאל בלי הקב"ה, וכביכול גם הקב"ה בלי ישראל אינם בשלימות. "בין כך ובין כך בני הם, ולהחליפם באומה אחרת (ח"ו) אי אפשר"¹⁵.

ע"פ כל זה יובן גם מאמר התלמוד¹⁶ ש"מחצית השקל" ביטלה את גזירת המן. דסיבת הגזירה היתה מה שהשתחוו לצלם¹⁷ – שהוא פוגם בנשמה בדוגמת חטא העגל. והתיקון ע"ז היה שהתעוררו בתשובה שלימה, ועמדו במסירות נפש במשך שנה שלימה¹⁸ והראו בנפשם שחיייהם לולא הדביקות בקב"ה אינם חיים כלל. וזה היה בכוח ה"כריתת ברית" של "מחצית השקל"¹⁹.

(11) אף שהקב"ה הוא למעלה מלהיות עשר ספירות (ראה הגה"ה בתניא פ"ב ועוד), אך עבור בריאת העולם (בשביל ישראל) צימצם את עצמו כביכול בע"ס – ושם כביכול בלא ישראל יש חסרון.

(12) הסיבה שמצוות "מחצית השקל" נרמזה בפרשת אליעזר ורבקה, ומה ששם היא בלשון "בקע" ולא "מחצית" נתבאר בשיחה, עיי"ש.

(13) פרשתנו לד, י.

(14) ראה ירמ' לד, יח.

(15) קידושין לו, א. (שו"ת הרשב"א ח"א סקצ"ד). רות רבה פתיחתא ג. פסחים פז, א ושם.

(16) מגילה יג, ב, ובתור"ה "ודחי" שם טז, א.

(17) שם יב, א.

(18) תו"א מג"א צא, ב ועוד.

(19) ובוה יומתק מה ש"באחד באדר משמיעין על השקלים", באשר העניין התיכוני בחודש אדר הוא פורים, וק"ל.